

+

दशमः पाठः

नित्यं कर्म कुरु

सूर्यस्तपतु मेघाः वा वर्षन्तु विपुलं जलम्।
कृषिका कृषिको नित्यं शीतकालेऽपि कर्मठौ ॥1॥

ग्रीष्मे शरीरं सस्वेदं शीते कम्पमयं सदा।
हलेन च कुदालेन तौ तु क्षेत्राणि कर्षतः ॥2॥

पादयोर्न पदत्राणे शरीरे वसनानि नो।
निर्धनं जीवनं कष्टं सुखं दूरे हि तिष्ठति ॥3॥

गृहं जीर्णं न वर्षासु वृष्टिं वारयितुं क्षमम्।
तथापि कर्मवीरत्वं कृषिकाणां न नश्यति ॥4॥

तयोः श्रमेण क्षेत्राणि सस्यपूर्णानि सर्वदा।
धरित्री सरसा जाता या शुष्का कण्टकावृता ॥5॥

शाकमन्त्रं फलं दुग्धं दत्त्वा सर्वेभ्य एव तौ।
क्षुधा-तृषाकुलौ नित्यं विचित्रौ जन-पालकौ ॥6॥

+

शब्दार्थः

तपतु	-	तपाये, जलाये	may burn
विपुलम्	-	अत्यधिक	in large amount
कर्मठौ	-	निरन्तर क्रियाशील	active
सस्वेदम्	-	पसीने से युक्त	full of sweat
पदत्राणे	-	जूते	shoes
वसनानि	-	कपड़े	clothes
जीर्णम्	-	पुराना	old
वारयितुम्	-	दूर करने में	in removing
क्षमम्	-	समर्थ	able
सस्यपूर्णानि	-	फसल से युक्त	full of crops
धरित्री	-	पृथ्वी	earth
कण्टकावृता	-	काँटों से परिपूर्ण	full of thorns
क्षुधातृषाकुलौ	-	भूख प्यास से बेचैन	distressed with hunger and thirst

अभ्यासः

1. उच्चारणं कुरुत-

सूर्यस्तपतु	जीर्णम्	शीतकालेऽपि
वारयितुम्	ग्रीष्मे	सस्यपूर्णानि
पदत्राणे	कण्टकावृता	क्षुधा-तृषाकुलौ

60 रुचिरा - प्रथमो भागः

2. श्लोकांशान् योजयत-

क

गृहं जीर्णं न वर्षासु

हलेन च कुदालेन

पादयोर्न पदत्राणे

तयोः श्रमेण क्षेत्राणि

धरित्री सरसा जाता

ख

तौ तु क्षेत्राणि कर्षतः।

या शुष्का कण्टकावृता।

सस्यपूर्णानि सर्वदा।

शरीरे वसनानि नो।

वृष्टिं वारयितुं क्षमम्।

3. उपयुक्तकथनानां समक्षम् 'आम्' अनुपयुक्तकथनानां समक्षं 'न' इति लिखत-

यथा- कृषकाः शीतकालेऽपि कर्मठाः भवन्ति।

आम्

कृषकाः हलेन क्षेत्राणि न कर्षन्ति।

न

(क) कृषकाः सर्वेभ्यः अन्नं यच्छन्ति।

(ख) कृषकाणां जीवनं कष्टप्रदं न भवति।

(ग) कृषकः क्षेत्राणि सस्यपूर्णानि करोति।

(घ) शीते शरीरे कम्पनं न भवति।

(ङ) श्रमेण धरित्री सरसा भवति।

4. मञ्जूषातः पर्यायवाचिपदानि चित्वा लिखत-

रविः वस्त्राणि जर्जरम् अधिकम् पृथ्वी पिपासा

वसनानि

सूर्यः

तृषा

विपुलम्

जीर्णम्

धरित्री

5. मञ्जूषातः विलोमपदानि चित्वा लिखत-

धनिकम् नीरसा अक्षमम् दुःखम् शीते पार्श्वे

सुखम्

दूरे

निर्धनम्

क्षमम्

ग्रीष्मे

सरसा

62 रुचिरा - प्रथमो भागः

6. प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

- (क) कृषकाः केन क्षेत्राणि कर्षन्ति?
- (ख) केषां कर्मवीरत्वं न नश्यति?
- (ग) श्रमेण का सरसा भवति?
- (घ) कृषकाः सर्वेभ्यः किं किं यच्छन्ति?
- (ङ) कृषकात् दूरे किं तिष्ठति?

